

Manda konusu bütün ayrıntılarıyla 4 Eylül 1919 günü açılan Sivas Kongresi'nde görüşüldü

Coşkulu halk yolları doldurdu

► Sivas Kongresi'nde manda konusu üç gün tartışıldı. Mandacılar uzun uzun gerekçelerini açıkladılar. Bugün, Sivas Kongresi'ni ele alacağız.

İlk baştaki amaç, Amerikan mandasına karşı olduğu bilinen Mustafa Kemal'i Kongre başkanı yapmaktı. Bunun için başkanlığın birer gün sıra ile yapılmasını Kongre'ye teklif ettiler.

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 Perşembe günü saat 14.00'te çalışmalarına başlayacaktır.

Kongreye Eskişehir delegesi olarak katılan Hüsrev Sami (Kızıldoğan) o sabah Mustafa Kemal'e bir haber ulaştırdı. Buna göre, "Rauf Orbay ile bazı delegeler eski Beyrut Valisi Bekir Sami (Kunduh) Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve Mustafa Kemal'in Kongre Başkanı olmaması için bir karara varmışlardı."

Bu kararın aslında manda fikrine karşı olan Mustafa Kemal'e karşı bir tutum olduğunu, Kansu anılarında belirtmektedir.

'FIRSAT KAÇIRILMAMALI'

Kansu aslında, manda meselesinin sadece birkaç kişinin kafasında olmadığını, İstanbul'da Ahmet Rıza Bey, eski Başbakan Ahmet İzzet Paşa, eski Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa, Reşat Hikmet, Cami (Baykurt), Reşit Sami, Esat Paşa ve Kara Vasıf gibi kişilerin de Amerikan mandasını benimsediklerini, Halide Edip Adıvar'ın mektubunda "manda cereyanını genişletti bulduğunu" ve "bu fırsatın kaçırılmamasının" gerekçelerini belirttiği anlatılıyor.

Kansu'ya göre...
"... Sivas Kongresi'ni hemen açınız. Amerikan mandasını talep hakkında kesin karar alın. Bu fırsatı kaçırmayınız, sonu felaket olur... gibi bir taziyek (baskı) havası da ayrıca Paşa'nın üzerinde estirmek isteniyordu. Fakat, Paşa çok metindi (dayanıklı)." (8)

KONGRE AÇILIYOR

4 Eylül 1919 günü, Sivas halkı saat 13'ten itibaren Sivas Lisesi'ne giden yolları doldurmuştu. Çünkü kongre saat 14.00'te başlayacaktı. Burada sözü yine Mazhar Müfit'e

Sivas Kongresi'ne katılan üyelerin bir bölümü Kongre başkanı Mustafa Kemal ile kongrenin toplandığı binanın önünde görülmüşler.

birakalım:

"Paşa'ya ben ve Hikmet Sami Bey (Kızıldoğan) refakat ediyorduk. Kongre salonundan içeriye girerken Rauf Orbay Bey'le Paşa arasında sanayilerle ölçülebilir bir konuşma oldu... Rauf Bey'in ne söylediğini işitememişim. Fakat, Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı kısa ve sertti."

"Bekir Sami Bey'in evinde verdiğiniz kararı bana tebliğ ediyorsunuz, öyle mi?" (11)

Yapılmak istenen Amerikan mandasına karşı olduğu bilinen Mustafa Kemal'i Kongre başkanı yapmamaktı. Bunun için başkanlığın birer gün sıra ile yapılmasını Kongre'ye teklif ettiler. Bu teklifi İsmail Fazıl Paşa yaptı. Teklif sahibi gerekçe olarak 'Bu şekilde işin içine şahsiyat karışmamış olacağı gibi, eşitlik ilkesine uyulduğu için dışarıya karşı da olumlu bir etki yapmış olur' diyordu. Bu teklif oya konuldu ve reddedildi. Gizli oyla yapılan başkanlık se-

çimi sonunda üç olumsuz oya karşı Mustafa Kemal Başkan seçildi.

7 Eylül günü toplantıda İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Cebeşoy'un babası) bir önerge verdi. Bu önergede:

- 1) Mebuslar Meclisi'nin toplantıya çağırılması;
- 2) Damat Ferit Hükümeti'nin düşürülmesi ve
- 3) "Bir yabancı devletin ve özellikle Amerika'nın yardımının sağlanması" isteniyordu.

KOMİSYON RAPORU

Bu önerge önce komisyona gönderildi ve ertesi gün komisyondan gelen rapor "ABD mandası" niteliğine büründü. (Ş. Turan, Atatürk, s. 254)

8 Eylül günü Kongre müzakerelerine geçmeden önce 7 Eylül gecesi, yani Kongre'nin 4. günü gecesi yapılan bir toplantıyı burada dikkatlere sunmakta yarar vardır.

Gecce Mustafa Kemal'in odasında Mazhar Müfit Kansu ve Hüsrev Sami Kızıldoğan birlikteydiler.

Bu Sivas Mazhar Müfit, gündüz

Kongre sırasında geçen bir olayı aktardı.

Denizli delegesi Necip Ali ile Afyon delegesi Salih Sıtkı Bey'in "Sivas'ta bağımsız bir hükümet kurulması" için Kongre'ye bir teklif vermek istediklerini, ancak kendisinin bunu engellediğini anlattı. Mustafa Kemal de Sivas Kongresi'nin "Meclisi Mebusan olmadığını", kanunları değiştirmenin Kongre tarafından yapılamayacağını belirtti. Bundan sonrasını Kansu'nun anlatımından izleyelim.

"Hüsrev Sami Bey paşa'nın sözünü keserek:

"Ben bu kanaatte değilim Paşam. İstanbul hükümeti ve padişahlık müessesesi tefessüh (çürümüş, koşmuş) etmiştir. Derhal yeni bir hükümet kurmak, ona isim ve şekil vermek lazımdır, dedi.

Ben de, "Hanedan ve İstanbul hükümetinden hiçbir şey beklemeyiniz. Ancak yeni bir rejim, yeni bir enerji bizi maksada ulaştırır, dedim. Paşa güler ve sükünla:

"Galeyana lüzum yok arkadaşlar..."

dedikten sonra ilave etti:

İŞİ ZAMANSIZ YAPMAK

"Bir işi zamansız yapmak o işi akamete (sonuçsuzluğa) atmak olur. Fikirleriniz muhalif (karşı) değilim. Sadece zamansız olduğu kanaatindeyim... Her şey sırasında ve zamanında yapılmalıdır. Şimdi ifrata (aşırılığa) gitmeksiz yarın Kongre'de görüşülecek olan 'manda meselesi' üzerinde durulmaz..." (13)

Yapılan görüşmede, İstanbul'dan gelen delegelerin vatanın kurtuluşunu ümit halinde "Amerikan mandası" fikrine bağlılıkta gördüklerini belirterek şöyle söyledi: "Onlar bizi üç-beş adamın bir araya gelip haim peşinde koşması kabilinden kimseler farz ediyorlar. Ve gaffetlerinin (aymazlık) derecesini bir türlü ölçemiyorlar. İtilaf Devletleri'nin baskısı ve hıyanet sebekelerinin propagandası altında belki de şaşırması ve bunalmış buluyorlar. Şimdilik bunlara biçareler (çaresizler) demekten başka yapacağımız bir şey yoktur..."

8 Eylül günü Sivas Kongresi'nde manda konusu işte bu konularda tartışıldı.

MANDACILIK

VE MANDACILAR

Dr. Alev Coşkun

4

Mandayı savundular

Mandayı savunanlar birbiri ardına kürsüye geldiler, önce İsmail Fazıl Paşa, Hoca Raif Efendi'ye yanıt vererek "mandanın bağımsızlığı kaybetmek demek olmadığını" belirten uzun bir konuşma yaptı.

Ondan sonra Bekir Sami (Kunduh) söz aldı. İsmail Fazıl Paşa'nın görüşlerine katıldığını, Paris Barış Kongresi'nde bize dayatılan şartlara göre, şu anda sunulan muhtıradaki şartlar karşılaşırsa birincisinin bağımsızlığı daha çok kısıtlanacağı ve bunu Paris Kongresi'ndeki şartlara tercih etmemiz gerektiğini belirtti. (18)

Daha sonra kürsüye gelen Albay Refet Bele Bey, çok uzun bir konuşma yaptı. Kansu'nun tuttuğu notlardan kimi önemli kısımları şöyledir: "Mandanın bağımsızlığı bozmayacağı kesinken, arkadaşlarımızdan bazıları, bağımsız mı kалаcağız, yoksa mandayı mı kabul edeceğiz, biçiminde görüşler ileriye sürüyorlar. Şu halde öncelikle mandanın ne olduğu anlaşılmalıdır. Bu bundan evvel kamuoyuna açıklanan raporda bu deyim in ne biçimde ele alındığını anlamak lazımdır. İsmail Fazıl Paşa Hazretleri, bağımsızlığı korumak şartıyla manda diyorlar. Hami Bey tarafından yapılan muhtırada ise mandanın tarifine ait ayrı bir görüş var. Bu rapora göre, işin yargılanması için öncelikle bir noktayı anlamak istiyorum; bu muhtıra görüşmeye sunuldu mu, sunulmadı mı?" (Kansu 243)

Refet Bey'in bu sorusu önergeyi verenler üzerinde bir çok etkisi yapmış olacak ki, İsmail Fazıl Paşa yerinden bağırdı. "Muhtırayı üçümüz geri alıyoruz. Çünkü sui tefehülümü mücip oluyor (yanlış anlamaya neden oluyor)" dedi. Bu üç kişi, mandayı savunan İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey ve İsmail Hami Bey'di. Bu ilginç durum, bir olanak yaratıyordu. Başkan Mustafa Kemal, "Muhtıra istirdat olunmuştur (geri alınmıştır)" dedi. Ancak muhtıranın sahipleri, önergelemleri geriye çektiler halde, Refet Bele Bey kürsüden inmedi ve konuşmasını bir saat daha sürdürdü.

İsmail Fazıl Paşa

'AMERİKA İNGİLTERE'DEN İYİ'

Albay Refet (Bele) ise Amerikan mandasının İngiliz mandasından daha iyi olduğunu ve tercih edilmesi gerektiğini uzun uzun anlatıyordu. Refet Bele'ye göre "Amerikan mandası sakın (sessiz) milletlerin vicdanlarına uymaktadır."

Bele'ye göre konu "para meselesi değildir." Aynı zamanda: "Manda ile istiklal (bağımsızlık) birbirine mani şeyler değildir. Şu kadar ki, kuvvetli olmak lazımdır. Kuvvetli olmazsak o zaman manda altında eziliriz. Ancak o takdirde manda muhilli istiklal (bağımsızlığı bozan) olur. Biz harici ve dahili (dış ve iç) istiklal tam (tam bağımsızlık) istiyoruz. Bunu kendi kendimize yapabileceğimiz mi? Ve bizi kendi başımıza bırakacaklar mı?"

Daha sonra Bele, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın bugün Türkiye'yi taksim etmek istediklerini, bunun için bir devletin kefaleti (garantörlüğü) altında barış yapılacak olsaydı daha iyi olacağını anlattı. Bu noktada Refet Bele şunları söyledi: "...Amerika kefaletini (yüklenme) kabul mecburiyetindedir. Bu sırada beş yüz milyon borcu, harap bir memleketi, pek münbit (verimli) olmayan bir toprağı, on-on beş milyon varidat olan bir kavim (topluluk) için, müzaheret hariciye (dış yardım) olmadan yaşamak imkânı olmaz. Böyle bir muavenet hariciye (dış yardım) ile terakki (gelişme) edemezsek, atide (gelecekte) ihtimaldir ki Yunanistan'ın bile taarruzuna karşı kendimizi müdafaa edemeyiz (savunamayız)."

Hülasa (özetle) Amerikan mandası her şeyden evvel müzahir (yardımcı) ve kefil bulmak için lazımdır." (19)

MAZHAR MÜFİT KANSU (1873-1984)

Siyaset adamı ve yönetici Mazhar Müfit Bey (Kansu) 1873'te Denizli'de doğdu. Mülkiye Mektebi'ni bitirdi ve çeşitli yerlerde yöneticilik yaptı. İttihat ve Terakki Fırkası'na üye oldu. 3 Mayıs 1919'da, Bitlis valisiyken İstanbul Hükümeti tarafından görevinden alındı. Erzurum ve Sivas Kongrelerine katıldı. Sivas Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'de yer aldı ve kongrede yayımlanmasına karar verilen İrade-i Milliye adlı gazetenin sorumlu yazışları müdürlüğüne üstlendi. 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'a Hakkâri'den mebus seçildi. Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından ardından, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yine Hakkâri milletvekili olarak katıldı. Daha sonra vali, İstiklal Mahkemesi Başkanı ve milletvekili olarak görev yaptı. Daima Mustafa Kemal'in yanında yer alan bir yurtsever ve Kuvayı Milliyeçiydi. Mustafa Kemal ile birlikte olduğu zamanlarda olaylarla ilgili özel notlar tuttu ve daha sonra ölümlük "Erzurum'dan İki Ciltlik Kadur Atatürk'le Beraber" adlı değerli kitabı yayımladı. 1948'de İstanbul'da öldü.

'Manda, siz ne dersiniz odur'

Sivas Kongresi 8 Eylül 1919'da, kongrenin beşinci gününde en kritik, en heyecanlı günlerinden birisini yaşadı. Manda konusunda hazırlanan rapor tartışılacaktı.

Önce Rauf Orbay'ın odasındaki bir toplantıdan söz etmeliyiz. Sabah oturumunda önce Rauf Bey'in odasında Denizli delegesi Necip Ali (Küçükkağa), Yusuf Halit Bey ve Eskişehir delegesi Hüsrev Sami (Kızıldoğan) beyler gelmişlerdi. Bu sırada kapıdan içeriye Mazhar Müfit (Kansu) Bey de girmekteydi.

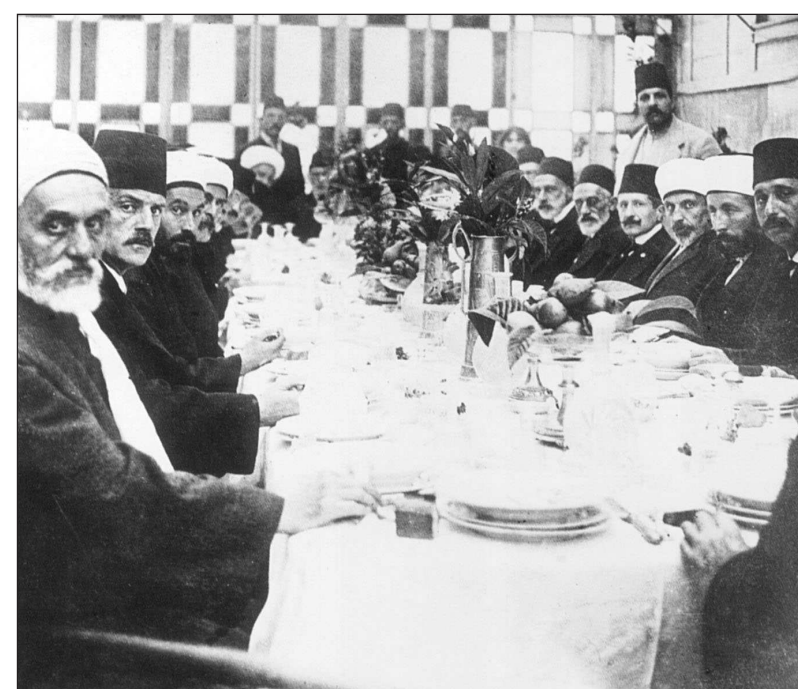
Rauf Bey şaka yapar gibi yüksek sesle, "Gel yahu, nerede kaldın, bak senin Denizlililer manda taraftarı" dedi.

Rauf Bey'in bu şakasına Necip Ali, "Affedersiniz beyefendi, biz Denizlililer Sivas'a manda almak ve dilenmek için gelmedik" diye dikkendi. Yusuf Halit Bey de "Rauf Bey, böyle şakalara bile tahammül edecek adamlar değiliz" diye ilave etti.

Söz alan Hüsrev Sami Bey de adeta kongrede bir konuşma yapar gibi heyecanlı manda aleyhine konuşmaya başladı. (15)

Bu durum karşısında Rauf Bey de manda konusunda aleyhinde olduğunu söyledi.

Mustafa Kemal daha önce Amerika'dan gelen gazeteci Mr. Brown ile görüşme yapmıştı. Oturum açılınca, manda ile ilgili

Sivas Kongresi üyeleri onurlarına verilen yemekte.

li raporun görüşülmesine geçildi, bu konuda birçok delegenin söz aldığı görüldü. Mustafa Kemal öncelikle şu kısa konuşmayı yaptı: "Manda, siz ne dersiniz, odur"

"Bu rapor üzerinde görüşmeye başlamadan önce bazı noktalara dikkatinizi çekmek isterim. Rapor da sözeğişi Mister Brown'dan kendisi de bilmiyor. Manda, siz ne dersiniz odur, diyor." (16)

Sivas Kongresi'nde manda konusundaki müzakereler sanıldığı gibi kısa sürmemişti. Manda konu-

Mister Brown, ben hiçbir resmi sıfatla görüşmüyorum, tamamıyla özel olarak görüşüyorum diyor ve hatta Amerika'nın mandayı kabul edeceğini değil, belki etmeyeceğini söylüyor. Onun için sözleri Amerika adına değil, kendi adına. Mandanın ne olduğunu kendisi de bilmiyor. Manda, siz ne dersiniz odur, diyor." (16)

Sivas Kongresi'nde manda konusundaki müzakereler sanıldığı gibi kısa sürmemişti. Manda konu-

su tam üç gün boyunca tartışılmıştı. Konuşmacıların konuşmaları hiç kesilmemiş, manda yanlıları saatlerce konuşmuşlar, karşıtları da onlara yanıt vermişlerdir.

Manda yanlıları belirgin olarak eski Beyrut Valisi Bekir Sami (Kunduh), İstanbul delegeleri İsmail Fazıl (Cebeşoy) Paşa, gazeteci İsmail Hami (Danışment), Albay Refet Bele ve Kara Vasıf Bey olarak ortaya çıkmaktadır.

Bekir Sami Bey, İsmail Fazıl Paşa, İsmail Hami Bey arka arkaya söz aldılar.

İsmail Hami (Danışment), manda lehine konuşurken "Bunun en iptidai (ilkel) delili, gelirimizin, ancak borcumuzun faizini karşılıyor" diyerek mandanın kabul edilmesini gereği üzerinde durdu.

Manda yanlılarının bu birbirini izleyen konuşmaları, ulusalcıların canını sıkıyaya başlandı. Erzurum delegesi Hoca Raif (Dinç) Bey söz aldı ve şunları söyledi:

"Bizim hedef ve gayemiz, istiklali tam (tam bağımsızlık) olup, yoksa şu veya bu devletin himayesi altına girmek gibi muhilli istiklal (bağımsızlığı bozan) ve mandadan denilen ve bazıları tarafından ismi değiştirilerek müzaheret namı verilen (yardım etme adı verilen) her ne olursa olsun istiklalimize dokunan şeyler değildir" diyerek mandayı reddeden uzun ve sert bir konuşma yaptı. (17)